

Provincie Utrecht Uitkomsten controle en overige informatie 2016

Rapportage aan Provinciale Staten

Ernst & Young Accountants LLP
Wassenaarseweg 80
2596 CZ Den Haag, Netherlands
Postbus 90636
2509 LP Den Haag, Netherlands

Tel: +31 88 407 10 00
Fax: +31 88 407 41 87
ey.com

Provinciale Staten van de Provincie Utrecht
T.a.v. de heer R. Poort (Adjunctgriffier Provinciale Staten van Utrecht)
Postbus 80300
3508 TH UTRECHT

Den Haag, 7 juni 2017

JSMT-AMX9NP/mdb

Uitkomsten controle en overige informatie 2016

Geachte leden van Provinciale Staten,

Het doet ons genoegen u verslag uit te brengen omtrent de uitkomsten van onze accountantscontrole van de jaarrekening 2016 van de provincie Utrecht. In het hoofdstuk Kernpunten uit onze rapportage vindt u een samenvatting van de belangrijkste uitkomsten.

In de paragraaf Onze analyse van het resultaat 2016 van het hoofdstuk Uitkomsten jaarrekeningcontrole geven wij onze mening over de kwaliteit van het resultaat en significante transacties en/of ongebruikelijke mutaties op de balans of resultaatrekening.

De paragraaf Aandachtsgebieden en bevindingen in de controle van het hoofdstuk Uitkomsten jaarrekeningcontrole biedt informatie over de gesignaleerde kernpunten van de controle en overige punten.

In de paragrafen daarna gaan we in op onze onafhankelijkheid en op onze conclusie met betrekking tot het jaarverslag.

De bijlagen bevatten informatie over onze werkwijze, de reikwijdte van de accountantscontrole en de inzet van deskundigen, de communicatie met u en het management, de kwaliteit van de interne beheersorganisatie en controleverschillen.

De huidige veranderingen in het accountantsberoep, mede geïnitieerd door onze beroepsgroep NBA, de politiek en de Autoriteit Financiële Markten (AFM), gericht op verbetering van de kwaliteit en versterking van de onafhankelijkheid, ondersteunen wij volledig. In dit verband onderstrepen wij het belang van het voeren van een open en eerlijke dialoog met u als lid van de subcommissie en Provinciale Staten. Dit vormt een essentieel onderdeel van het controleproces en van de corporate governance als geheel.

Het concept van dit verslag is d.d. 4 mei 2017 besproken met de gedeputeerde financiën en een afvaardiging van de directie, de afdeling Financiën en de concerncontroller.

Een afschrift van dit verslag is toegezonden aan het college van
Gedeputeerde Staten van de provincie Utrecht.

Wij stellen het op prijs een en ander persoonlijk toe te lichten of eventuele
vragen omtrent deze of andere met de controle verband houdende zaken te
beantwoorden.

Hoogachtend,
Ernst & Young Accountants LLP

w.g drs. M.E. van Kimmenade RA MGA
Externe accountant

Inhoudsopgave

Kernpunten uit onze rapportage

4

Bijlagen

- ▶ Controleaanpak
- ▶ Jaarverslag
- ▶ Onafhankelijkheid
- ▶ Verklaring van verantwoordelijkheden
- ▶ Financiële analyses
- ▶ Controleverschillen
- ▶ SiSa-bijlage

Uitkomsten jaarrekeningcontrole:

7

- ▶ Onze analyse van de gehanteerde grondslagen
- ▶ Aandachtsgebieden en bevindingen in de controle

Kwaliteit beheersorganisatie:

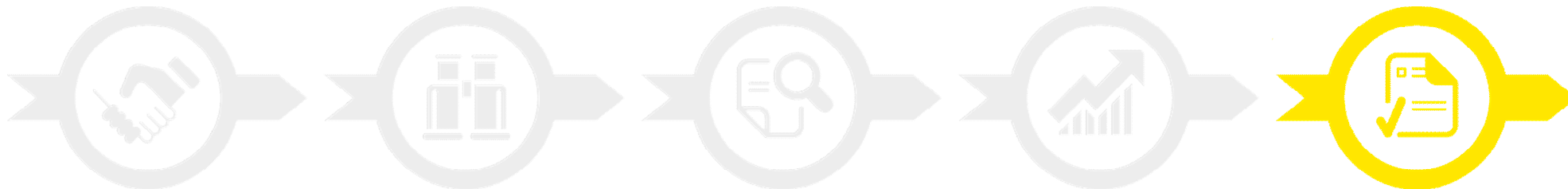
18

- ▶ Overwegingen met betrekking tot fraude en het risico op management override
- ▶ Overwegingen met betrekking tot corruptie- en omkopingsrisico's
- ▶ Bevindingen interne beheersing
- ▶ Automatisering

Totaal aantal pagina's in dit rapport: 46

Rechtmatigheidsbeheer

23

Kernpunten uit onze rapportage

Kernpunt	Uitkomst
Oordeel ten aanzien van getrouwheid	Naar ons oordeel geeft de jaarrekening van de provincie Utrecht een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van zowel de baten en lasten over 2016 als van de activa en passiva per 31 december 2016 in overeenstemming met het Besluit begroting en verantwoording provincies en gemeenten.
De jaarrekening is rechtmatig	Tijdens de controle hebben wij vastgesteld dat er niet volledig is voldaan aan de Europese aanbestedingsregels. De overschrijding blijft binnen de toleranties waardoor de geconstateerde bevindingen geen invloed hebben op de strekking van het rechtmatigheidsoordeel en deze goedkeurend zal zijn. Dit betekent dat de baten en lasten, alsmede de balansmutaties over 2016, behoudens de geconstateerde controleverschillen (zie bijlage 2), rechtmatig tot stand zijn gekomen in overeenstemming met de begroting en met de relevante wet- en regelgeving, waaronder de geldende verordeningen.
Oordeel ten aanzien van de WNT-verantwoording	Wij hebben de in de jaarrekening opgenomen WNT-verantwoording van de provincie Utrecht gecontroleerd met inachtneming van het Controleprotocol WNT. Wij kunnen concluderen dat de opgenomen toelichting in de jaarrekening voldoet aan de daaraan te stellen eisen.
Geen bevindingen ten aanzien van de SiSa-bijlage	<p>Wij hebben de in de SiSa-bijlage van de jaarrekening genoemde specifieke uitkeringen gecontroleerd met inachtneming van de Nota verwachtingen accountantscontrole 2016.</p> <p>Op grond van ons onderzoek hebben wij bij de overige specifieke uitkeringen geen fouten en/of onzekerheden geconstateerd die de voor SiSa geldende rapporteringstolerantie overschrijden.</p>
Ongecorrigeerde controleverschillen	In totaal resteert in de jaarrekening 2016 voor een bedrag van € 6,9 miljoen aan ongecorrigeerde controleverschillen en € 0,5 miljoen aan onzekerheden met betrekking tot de financiële rechtmatigheid. Deze ongecorrigeerde controleverschillen en onzekerheden hebben betrekking op de aanbestedingsrechtmatigheid en komen voort uit contracten die in voorgaande jaren zijn aangegaan. Ten aanzien van de getrouwheid resteren geen controleverschillen behoudens een onzekerheid van € 3,2 miljoen. De ongecorrigeerde controleverschillen en onzekerheden worden in de bijlage controleverschillen van dit verslag nader toegelicht.

Kernpunten uit onze rapportage

Kernpunt	Uitkomst
Het jaarverslag is opgesteld in overeenstemming met het BBV en bevat geen materiële inconsistenties met de jaarrekening	<p>Wij hebben vastgesteld dat het jaarverslag overeenkomstig het Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten (BBV) is opgesteld en met de jaarrekening verenigbaar is en het jaarverslag in het licht van de tijdens het onderzoek van de jaarrekening verkregen kennis en begrip omtrent de provincie en haar omgeving geen materiële onjuistheden bevat.</p> <p>Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in de provinciewet en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.</p>
Financiële positie/kwaliteit van het resultaat	<p>De provincie Utrecht kent een zeer gezonde vermogenspositie met een totaal eigen vermogen van € 473 miljoen en een solvabiliteit van 57%. 2016 kent een gerealiseerd positief resultaat van € 133.000 ten opzichte van een begroot positief resultaat van € 1,1 miljoen.</p>
Financieel afsluitproces	<p>Wij constateren dat de omvang en de kwaliteit van de aangeleverde controle-informatie in het controleproces van de jaarrekening 2016 zichtbaar is verbeterd. Het proces van zowel de jaarafsluiting, de oplevering van controle-informatie alsook de controle is beter verlopen.</p> <p>Ten aanzien van de kwaliteit van de aangeleverde informatie constateren wij nog verbeterpunten die toezien op het stellen van de volgende kritische vragen: Sluit de informatie aan? Onderbouwt de informatie de verantwoorde post in voldoende mate? en Is de verwerkingwijze/verantwoording in overeenstemming met het BBV? Vanuit deze vragen kunnen de bevindingen ten aanzien van de waardering van de vorderingen en de verplichtingen in de toekomst worden voorkomen. Vanuit beter begrip voor de vragen die gesteld kunnen worden om de waarde van de controle-informatie te verhogen kan een beter samenspel gerealiseerd worden tussen de provincie en de accountant.</p> <p>Wij adviseren in 2017 door te pakken op de verbeteringen die in 2016 in het proces van de jaarafsluiting zijn gerealiseerd, door per kwartaal de administratie financieel af te sluiten en daarbij met name in te zoomen op de afloop en de analyse van de balansposten alsmede de ontwikkelingen van de verbonden partijen in ogenschouw te nemen. Hierdoor wordt de jaarafsluiting meer een routinematig proces en wordt voorkomen dat deze analyses uitsluitend per jaareinde plaatsvinden en uitkomsten daarvan niet tijdig kunnen worden meegenomen in het begrotings- en verantwoordingsproces van het lopende begrotingsjaar. Wij hebben begrepen dat de provincie ons advies om de tussentijdse financiële afsluitingen in te regelen met ingang van 2017 gaat doorvoeren; wij onderschrijven dit besluit.</p>

Kernpunten uit onze rapportage

Kernpunt	Uitkomst
Inrichting financiële administratie	De wijze waarop de provincie de administratie voert leidt tot een complexe situatie. De complexiteit zit in de administratieve boekingen (WBS elementen), de transacties tussen verschillende programma's alsmede de transacties tussen de provincie en de BRU. Wij constateren dat de BRU is toegevoegd aan de begroting van de provincie, maar dat deze in de financiële administratie van de provincie nog steeds een afzonderlijke entiteit is, waardoor sprake is van financiële stromen tussen de provincie en de BRU. Deze onderlinge financiële stromen zijn zowel in de begroting 2016 alsook in de jaarrekening 2016 bruto opgenomen omdat geen eliminatie (netto presentatie) plaatsvindt. Wij adviseren de begroting netto op te stellen door de BRU zowel begrotingstechnisch als administratief te integreren in de provinciale administratie.
Gegevensgerichte controles	Wij hebben in het kader van de controle van de jaarrekening 2016 een gegevensgerichte controle uitgevoerd. Dit heeft er mee te maken dat wij niet hebben kunnen steunen op de effectieve werking van de geautomatiseerde gegevensverwerking. De belangrijkste aandachtspunten betroffen het autorisatiebeheer in SAP/Civision. Dit maakte dat wij detailcontroles hebben verricht op met name het proces inkopen, waarbij wij aan de hand van de brondocumenten de juistheid van de factuur en de prestatielevering hebben vastgesteld. Deze detailcontroles hebben geen fouten en/of onzekerheden inzake de prestatielevering opgeleverd. Wel adviseren wij de provincie het interne proces inzake de controle op de prestatielevering beter in te bedden in de lijnorganisatie en daarbij tevens te beoordelen of de interne regels aanpassing behoeven (vanuit risico-overwegingen ten aanzien van de inkopen en de prestatielevering).
Belangrijkste uitkomsten van de controle	De belangrijkste aandachtsgebieden binnen onze controle zien toe op de volgende zaken: <ul style="list-style-type: none"> ▶ Waardering, verwerkingswijze en presentatie van de grote projecten (Hart van de Heuvelrug en Vliegbasis Soesterberg). ▶ Waardering van de verplichtingen en de vorderingen. ▶ Fouten uit EU aanbestedingen naar aanleiding van in het verleden aangegane contracten vanuit de BRU inzake de Uithoflijn. ▶ De evaluatie van onzekerheden vanuit brondocumentatie inzake prestatieleveringen.

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

Onze analyse van de gehanteerde grondslagen

Aanvaardbaarheid van de grondslagen van waardering en resultaatbepaling

Naar onze mening zijn de door het college van Gedeputeerde Staten gekozen waarderingsgrondslagen aanvaardbaar en consistent toegepast met betrekking tot de significante jaarrekeningposten en bijzondere transacties. Dit geldt tevens voor het tijdstip waarop die transacties hebben plaatsgevonden, de periode waarin zij zijn verantwoord en de desbetreffende toelichtingen in de jaarrekening.

Kwaliteit jaarverslag

Wij hebben vastgesteld dat het jaarverslag overeenkomstig de Provinciewet is opgesteld en verenigbaar is met de jaarrekening. Verder hebben wij vastgesteld dat de verplichte paragrafen zijn toegevoegd. Wel merken wij op dat het totale document omvangrijk is.

Wij adviseren u in het kader van de vernieuwing van het BBV, de inhoud, indeling en omvang van uw jaarrekening te evalueren. Hierbij willen wij Provinciale Staten in overweging geven om een (financiële) grens te stellen voor het opnemen van detailinformatie. Ook adviseren wij Provinciale Staten om zo veel mogelijk aan te sluiten op de vernieuwingsvoorstellen van de commissie BBV.

Eerste toepassing of stelselwijziging

Wij hebben vastgesteld dat de provincie Utrecht de wijzigingen in het Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten voor 2016 juist heeft doorgevoerd in de jaarrekening. De provincie Utrecht heeft de grondslagen voor waardering en resultaatbepaling daarbij consistent met voorgaand jaar toegepast. Aanpassingen in de presentatie zijn doorgevoerd voor de projecten Hart van de Heuvelrug en Vliegbasis Soesterberg onder de voorraden als zijnde gronden die in exploitatie zijn genomen. Grondslag voor deze presentatiewijziging is dat, naast het behandelen van beide exploitaties als één, er met het vaststellen van de jaarrekening 2016 ook formeel wordt besloten het geheel als één exploitatie te behandelen. In de jaarrekening zijn op onderdelen aanvullingen gedaan voor de verdere verduidelijking van de waarderingsgrondslag. Er zijn geen stelselwijzigingen doorgevoerd.

Materiële alternatieve verwerkingswijzen

Het college van Gedeputeerde Staten heeft in de jaarrekening 2016 de voorschriften van het Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten (BBV) gevolgd. Dit betekent dat geen materiële alternatieve verwerkingswijzen zijn gehanteerd.

Significante schattingsposten

Voor een nadere toelichting op onze werkzaamheden ten aanzien van de significante schattingsposten in de jaarrekening van de provincie Utrecht, verwijzen wij naar de paragraaf Aandachtsgebieden en bevindingen in de controle van dit hoofdstuk.

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

Aandachtsgebieden en bevindingen in de controle

Totstandkoming van de jaarrekening

Samenwerking vanuit een intensief traject

Wij constateren dat het proces van de jaarafsluiting 2016 van de provincie alsook onze controle beter is verlopen dan voorgaand jaar. De omvang en de kwaliteit van de aangeleverde controle-informatie in het controleproces is zichtbaar verbeterd. De uitvoering blijft een intensief traject voor zowel de organisatie als in onze rol als accountant. Dit komt enerzijds door de toegenomen regels waar de provincie aan moet voldoen zoals bijvoorbeeld WNT en VPB. Daarbij hadden wij als accountant te maken met aanscherping van regels, zoals bijvoorbeeld de controlestandaard 720 inzake het jaarverslag alsook inzake de WNT en aanverwante kwaliteitseisen vanuit het accountantsberoep.

Voor de provincie hebben interne ontwikkelingen een rol gespeeld. Het inbedden van de BRU alsmede de implementatie van een nieuw financieel pakket hebben impact gehad op het proces van de jaarafsluiting en de interne en externe controle. Door de invoering van het nieuwe financieel systeem konden wij niet steunen op de effectieve werking van de IT general controls. Dit maakte het noodzakelijk om de controle 2016 gegevensgericht uit te voeren en daarbij om het systeem heen de juistheid van transacties vast te stellen aan de hand van de onderliggende brondocumenten. Wij hebben hiertoe een gegevensgerichte steekproef uitgevoerd om de juistheid van de inkopen en de prestatielevering te controleren alsook de rechtmatigheid van de in de jaarrekening verwerkte kosten. Deze wijze van controle is een bewerkelijk proces.

Op voorhand heeft afstemming plaatsgevonden tussen de provincie en EY over de controleaanpak, de aandachtspunten in de controle en de wijze waarop de voortgang in de controle wordt afgestemd. Dit heeft op voorhand bijgedragen aan het verduidelijken van de wederzijdse verwachtingen. Daarbij blijft een belangrijke constatering dat de provincie geen tussentijdse financiële afsluitingen uitvoert, waardoor er gedurende een begrotingsjaar te weinig aandacht is voor balansposten en de afwikkeling daarvan.

Hierdoor blijft er per jaareinde nog veel werk te verrichten in het kader van de jaarafsluiting. Bovendien was het effect hiervan dat per jaareinde een aantal her-rubriceringen in de jaarrekening 2016 zijn verwerkt. Wij adviseren in 2017 per kwartaal de administratie financieel af te sluiten en daarbij tevens balansposten te analyseren en zichtbaar controles uit te voeren op het lijstwerk, afwikkeling van tussenrekeningen, toepassing van ontwikkelingen vanuit het BBV, waarderingissues tussentijds voor te bereiden en tussentijdse aansluitingen tussen systemen te maken. Hiermee ontstaat er een routinematig afsluit- en controleproces dat de jaarafsluiting ten goede komt.

Wij stellen voor om voor de controle 2017 in een nog eerder stadium de controleaanpak af te stemmen en de wederzijdse rolverdeling tussen de provincie en EY. Daarbij is van belang dat het duidelijk moet zijn welke informatie vanuit het systeem nodig is ten behoeve van selecties en op de welke wijze de betrouwbaarheid van deze informatie uit het systeem kan worden gewaarborgd. Hierbij is met name ook aandacht nodig voor administratieve boekingen (WBS elementen). Voorts zien wij aandachtspunten om de kwaliteit van de aangeleverde informatie nog verder te verbeteren. Om dit te realiseren is het noodzakelijk de informatie, voordat deze aan ons wordt aangeleverd, eerst intern te toetsen. Het gaat dan om het stellen van de volgende kritische vragen: Sluit de informatie aan? Onderbouwt de informatie de verantwoorde post in voldoende mate? en Is de verwerkingswijze/ verantwoording in overeenstemming met het BBV?

Om de totstandkoming van de jaarrekening verder door te ontwikkelen is het noodzakelijk dat de basis, het geautomatiseerde systeem en de taken en rollen ten aanzien van de interne controle, binnen de provincie volledig op orde zijn. Tussentijds financieel afsluiten maakt dat er routine ontstaat en tussentijds correcties en verbeteringen kunnen worden doorgevoerd. Daarbij kan bij tussentijds afsluiten een deel van het controleproces vervroegd worden.

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

Aandachtsgebieden en bevindingen in de controle

Waardering voorraden

Vorraden

In het kader van de controle van de jaarrekening van de provincie Utrecht hebben wij de (waardering van de) voorraden gecontroleerd. De post voorraad van de provincie Utrecht is als volgt opgebouwd.

Bedragen x € 1.000	31-12-2015	Investering	Opbrengsten	31-12-2016
In exploitatie genomen gronden Vliegbasis Soesterberg	21.740	741	(485)	21.996
In exploitatie genomen gronden Hart van de Heuvelrug	34.383	1.343	(4.858)	30.868
Onderhanden werk	25			25
Voorziening in exploitatie genomen gronden	(7.900)	-	-	(7.900)
Totaal	48.248	2.084	(5.343)	44.989

In het controleproces van de jaarrekening is zowel het project vliegbasis Soesterberg alsmede het project Hart van de Heuvelrug van de materiele vaste activa naar de in exploitatie genomen gronden (voorraden) overgeheveld. Overwegingen voor deze presentatieaanpassing zijn de volgende:

- ▶ De natuurgronden binnen de projecten worden na ontwikkeling (naar verwachting) verkocht aan derden. Binnen het BBV mogen deze gronden dan als een grondexploitatie worden verwerkt.

- ▶ Het resultaat van beide projecten verbetert waardoor er per saldo geen sprake meer is van een investering.
- ▶ Naast het feit dat de beide projecten in de presentatie in de afgelopen jaren als één project zijn behandeld, wordt bij het vaststellen van de jaarrekening 2016 formeel bekrachtigd dat Hart van de Heuvelrug en Vliegbasis Soesterberg samen één project zijn en administratief als zodanig behandeld dienen te worden.

Wij kunnen ons verenigen met de gehanteerde presentatiewijze waarbij beide projecten onder de voorraden, zijnde in exploitatie genomen gronden, worden gepresenteerd.

Voor het actualiseren van de grondexploitaties onderkennen wij de volgende aandachtspunten:

1. Welke kosten mogen wel en welke mogen niet worden toegerekend aan de grondexploitatie en dienen wellicht separaat te worden geactiveerd.
2. Zichtbaar vaststellen en intern controleren dat de grondexploitatie is opgesteld in overeenstemming met de vigerende bepalingen vanuit het BBV alsmede dat de gehanteerde uitgangspunten voor de exploitatieberekeningen juist zijn.
3. Bij het bepalen van de hoogte van de voorziening zijn terecht de risico's die zijn onderkend meegenomen. Er is geen rekening gehouden met het verwachte positieve resultaat dat uit de grondexploitatieberekening komt. Dit betekent dat er nog ruimte is om risico's op te vangen alvorens er sprake is van een verliessituatie.

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

Aandachtsgebieden en bevindingen in de controle

Waardering voorraden

Voorraden

Op basis van de voorgaande bevindingen komen wij tot de volgende recapitulatie ten aanzien van het verwachte resultaat:

Bedragen x € 1.000	Hart van de Heuvelrug
Verwacht resultaat op basis van Grex 31 december 2016	
▶ Hart van de Heuvelrug	500.000
▶ Vliegbasis Soesterberg	-/- 2.200.000
Verwacht resultaat beheerfonds	-/- 500.000
Verwachte resultaat op basis van grexen	-/- 2.200.000
Onderkende risico's en kansen	-/- 5.700.000
Verwacht eindresultaat (nominaal)	-/- 7.900.000

Voor de gevormde voorziening van € 7,9 miljoen hebben wij voor een bedrag van € 3,2 miljoen geen voldoende en geschikte controle-informatie ontvangen. Dit bedrag nemen wij mee als schattingsonzekerheid bij het bepalen van ons oordeel.

BDU gelden (baten en SISA)

Vanuit de afschaffing WGR+ regio, in casu de BRU, heeft de provincie nog een eindsaldo BDU (Brede Doeluitkering) middelen 2015 ter beschikking. Deze middelen mogen worden besteed totdat het saldo op is, alsmede dient de verantwoording via de SISA-bijlage gedaan te worden. Voor de bestedingen gelden derhalve de bepalingen van de SISA-verantwoording alsmede het bestedingsdoel zoals is opgenomen in de Wet BDU verkeer en vervoer.

Middels de SISA-bijlage is een saldo van € 25,9 miljoen aan VERDER gelden uit 2015 in de jaarrekening 2016 verantwoord. De provincie heeft deze toerekening aan 2016 alsmede de gehanteerde verwerkingswijze met het ministerie afgestemd. Op grond hiervan kunnen wij ons verenigen met de gehanteerde verwerkingswijze. Aandachtspunt is de tijdigheid van de te hanteren verwerkingswijze met het ministerie.

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

Aandachtsgebieden en bevindingen in de controle

Overige controlebevindingen

Vordering btw

Dit betreft bedragen die op balans zijn opgenomen en waarvan de btw in het verleden nog niet is verrekend; de bedragen dienen nog in de aangiften over oude jaren te worden aangegeven. Door personele wisselingen zijn deze aangiften nog niet gedaan. Middels een brief is bij de Belastingdienst de vordering voor de jaren 2012-2015 ingediend ad € 2,9 miljoen. Voor het jaar 2016 wordt de suppletieaangifte, welke naar verwachting € 2,3 miljoen bedraagt, nog gedaan. Op basis van de ontvangen controle-informatie hebben wij voldoende zekerheid verkregen over deze vordering. Wel adviseren wij de provincie het doen van de suppletieaangifte onderdeel te laten uitmaken van het reguliere afsluitproces.

Het bruto saldo is € 24,2 miljoen en de voorziening bedraagt € 3,2 miljoen. Tijdens de controle hebben wij vastgesteld dat de provincie de volgende uitgangspunten hanteert ten aanzien van de waardering:

- ▶ Gronden worden opnieuw getaxeerd op het moment dat een verkooptransactie wordt verwacht. Dit betekent dat de laatste taxatie meerdere jaren oud kan zijn.
- ▶ Voorzichtigheidshalve wordt een afslag van 10% voor opstallen en 5% voor gronden gehanteerd ten opzichte van de taxatie wat veelal ook de aanschafwaarde is.
- ▶ De opgave om natuurgronden te realiseren is significant naar beneden bijgesteld. Met deze bijstelling is ten aanzien van de waardering geen rekening gehouden.
- ▶ Er wordt door de provincie niet gewerkt met verschillende ontwikkel/verkoop scenario's ten einde potentiële resultaten te kunnen bepalen.

Overige controlebevindingen

Revolverend fonds

De provincie heeft voor de ontwikkeling van gronden tot natuurgronden een revolverend fonds. Deze post heeft het volgende verloop in 2016:

Stand 31 december 2015 (bruto)	37.793
Voorziening	(3.255)
Stand 31 december 2015 (netto)	34.568
Verkopen 2016	(13.558)
Mutatie voorziening	98
Stand 31 december 2016	21.078

Op basis van onze controle hebben wij vastgesteld dat de provincie een voorzichtige en conservatieve waardering hanteert. Op grond van de beschikbare informatie hebben wij niet vastgesteld dat de waardering onjuist is. Wel adviseren wij de provincie de analyse, welke ten grondslag ligt aan de waardering, minimaal jaarlijks en in ieder geval ten behoeve van de jaarrekening te actualiseren alsmede middels een vast format de analyse te structureren.

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

Aandachtsgebieden en bevindingen in de controle

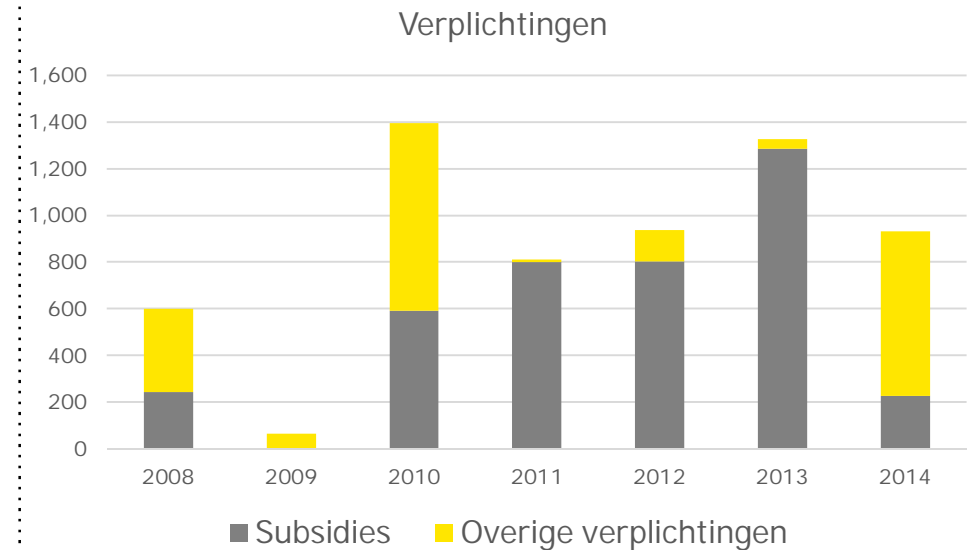
Verplichtingen

Afloop oude verplichtingen

Hiernaast hebben wij een grafiek met overlopende oude verplichtingen opgenomen. Voor het beeld zijn de jaren 2015 en 2016 bewust weggelaten. Per saldo staat er ultimo 2016 nog € 6,1 miljoen open aan oude verplichtingen.

Op basis van de ontvangen controle-informatie hebben wij kunnen vaststellen dat er van oudsher sprake is van een verplichting. Of er daadwerkelijk nog aanspraak gemaakt gaat worden op deze verplichting hebben wij echter niet kunnen vaststellen.

Voor 2017 achten wij het noodzakelijk dat de provincie beleid ontwikkelt hoe om te gaan met oude verplichtingen alsmede zichtbaar vast te stellen of er nog sprake is van een verplichting, waarbij tevens de reële kans wordt bepaald dat er aanspraak gemaakt gaat worden op deze verplichting. Wij adviseren de aandacht voor oude verplichtingen te effectueren in het proces van de tussentijdse financiële afsluitingen, dat in 2017 ingeregeld gaat worden.

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

Aandachtsgebieden en bevindingen in de controle

Overige controlebevindingen

Schatkistbankieren

Vanaf 2014 dient in de toelichting op de balans ten aanzien van schatkistbankieren het volgende te worden vermeld:

- ▶ Het drempelbedrag voor het begrotingsjaar waarover verantwoording afgelegd wordt.
- ▶ Voor ieder kwartaal van het jaar dient het bedrag aan middelen toegelicht te worden dat buiten de schatkist is gehouden.

Het drempelbedrag voor het jaar 2016 is vastgesteld op € 3,9 miljoen, gebaseerd op 0,75% van het begrotingstotaal met een minimum van € 250.000. Alle kwartalen heeft er een overschrijding van de grens plaatsgevonden doordat ten onrechte een bankrekening niet was meegenomen bij het afmaken van het saldo. Hierdoor is er sprake van een formele rechtmatigheidsfout die verder geen impact heeft op het oordeel. Door de provincie wordt in de jaarrekening verantwoording afgelegd over het schatkistbankieren. De provincie heeft maatregelen genomen om overschrijdingen in de toekomst te voorkomen.

Overige controlebevindingen

Integratie BRU in de administratie van de provincie

Tijdens onze controle hebben wij twee materiële vorderingen/schulden van de provincie/BRU jegens elkaar geconstateerd. Doordat er sprake is van één organisatie kan er in de basis geen sprake zijn van interne vorderingen die in de balans tot uitdrukking komen. Echter in de begroting 2016 is de BRU bruto opgenomen. Om die reden is de jaarrekening 2016 eveneens bruto opgesteld.

Wij hebben de volgende (bruto) saldi vastgesteld:

- ▶ Vanuit de provincie is een verplichting opgenomen voor een subsidie aan de BRU voor € 1,6 miljoen voor het station in Zeist.
- ▶ Vanuit de provincie is een vordering op de BRU opgenomen ad € 1,0 miljoen voor nog te ontvangen bijdrage.

Naast bovenstaande posities tussen de BRU en de provincie hebben wij vastgesteld dat er tussen de verschillende programma's binnen de provincie, zijnde niet BRU gerelateerde transacties, ook geen eliminatie plaatsvindt. Wij hebben met de provincie de volgende werkwijze afgesproken naar aanleiding van bovenstaande bevindingen:

- ▶ Onderlinge transacties tussen de programma's zullen worden toegelicht in de jaarrekeningen 2016 en 2017. Vanaf de begrotingscyclus 2018 worden deze transacties geëlimineerd.
- ▶ Vanaf 2019 vormen de administratie BRU en de provincie één geheel waardoor onderlinge transacties niet voorkomen dan wel eveneens zullen worden geëlimineerd.

Wij kunnen ons verenigen met de gehanteerde verwerkingswijze. Voor het samenvoegen van de administratie BRU en de provincie alsmede om de onderlinge transacties te kunnen elimineren adviseren wij een plan van aanpak en tijdspad op te stellen aangezien dit door de wijze waarop de administratie is ingericht een complex proces zal zijn.

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

Aandachtsgebieden en bevindingen in de controle

Overige controlebevindingen	
<h3 data-bbox="143 437 465 467">Prestatielevering inkopen</h3> <p data-bbox="143 496 1075 687">Het aantonen van de prestatie bij een levering/dienst is een belangrijk aandachtspunt bij de controle 2016. In de managementletter hebben wij hier aandacht voor gevraagd. De controle op de prestatielevering is momenteel nog niet eenduidig ingebed binnen de beheersing van het proces en derhalve zijn aanvullende analyses nodig welke achteraf hebben plaatsgevonden voor de geselecteerde inkopen.</p> <p data-bbox="143 722 1043 783">Een aanvullende analyse die achteraf gemaakt kan worden voor de gedane uitgaven om de prestatie aannemelijk te maken:</p> <ul data-bbox="143 788 1093 1074" style="list-style-type: none"> ▶ Inhuur; de prestatie kan aannemelijk worden gemaakt op basis van de onderliggende urenverantwoordingen. ▶ Inkoop op basis van contract; aan deze kosten ligt een contract ten grondslag waarin de overeengekomen prestatie is opgenomen. Middels analyse van de facturen kan worden vastgesteld dat het gefactureerde in overeenstemming met het contract is. ▶ Resterende inkopen; dit betreffen veelal kleine inkopen waardoor financieel gezien het risico beperkt is. Voor de resterende inkopen kan middels een steekproef de prestatie worden vastgesteld. <p data-bbox="143 1109 1086 1265">Op basis van de uitgevoerde steekproef hebben wij vastgesteld dat de prestatie is geleverd alsmede dat de prestatie tegen de juiste (overeengekomen) prijs heeft plaatsgevonden. Aandachtspunt is de werkwijze die de provincie hanteert middels procesbeschrijvingen te formaliseren en de naleving van deze procedures intern vast te stellen.</p>	<h3 data-bbox="1122 437 1310 467">Voorzieningen</h3> <p data-bbox="1122 496 2038 596">Naar aanleiding van de controle 2015 alsmede de managementletter 2016 hebben wij vastgesteld dat de volgende aanpassingen in de voorzieningen hebben plaatsgevonden:</p> <ul data-bbox="1122 601 2022 793" style="list-style-type: none"> ▶ Onderhoud vaarwegen en wegen is juist omgezet naar en bestemmingsreserves. ▶ Voorziening NAR is op een juiste wijze berekend en verwerkt in de jaarrekening. ▶ Voorziening pensioen GS is tijdig geactualiseerd en juist verwerkt in de jaarrekening.

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

Aandachtsgebieden en bevindingen in de controle

Naleving Europese aanbestedingsregels en provinciale inkoop- en aanbestedingsbeleid

Totaalbedrag onrechtmatige aanbestedingen 2016 bedraagt € 6,9 miljoen

Vanuit de interne controle bij de provincie is vastgesteld dat niet in alle gevallen het (Europese) aanbestedingsbeleid is nageleefd. Wij hebben vanuit de bevindingen vanuit de interne controle in samenspraak met onze interne deskundigen op het vlak van de (Europese) aanbestedingswetgeving de controle op (EU) aanbesteden uitgevoerd. Wij merken daarbij op dat in 2016 de aanbestedingsregels nog verder zijn aangescherpt ten aanzien van 2B diensten, hetgeen leidt tot aanvullende bevindingen omdat het over inhuur van medewerkers gaat.

De aanbestedingen voor de provincie Utrecht zijn in drie delen opgesplitst: 1) inhuur oude contracten BRU, 2) overige aanbestedingen BRU en 3) aanbestedingen provincie. Hieruit komen de volgende bevindingen naar voren:

- ▶ Voor inhuur BRU is in voorgaande jaren voor € 4,3 miljoen niet aanbesteed in overeenstemming met de vigerende aanbestedingsregels. De omvang van de fout is bepaald op basis van de bestedingen 2016 alsmede de realisatie in 2017 tot op heden alsook de verwachte realisatie 2017 tot het moment dat de contracten opnieuw zijn, dan wel worden aanbesteed in 2017. Voor het aanbesteden heeft de provincie een schema opgesteld in welke volgorde welke functies via een marktplaats worden aanbesteed.
- ▶ Voor de overige aanbestedingen BRU is voor € 2,6 miljoen niet aanbesteed in overeenstemming met de vigerende aanbestedingsregels. Voorts kan voor € 517.000 niet worden vastgesteld of de juiste aanbestedingsprocedure is gevolgd, waardoor deze aanbestedingen onzeker zijn. De totale omvang van de fout is bepaald op basis van de bestedingen 2016, realisatie 2017 alsmede de verwachte realisatie tot en met einde looptijd contract.

- ▶ Vanuit de foutieve aanbestedingen 2015 (exclusief inhuur BRU) is vastgesteld dat deze in 2016 nog voor € 30.000 (aan fouten) doorwerken. Op grond hiervan concluderen wij dat de provincie tijdig maatregelen heeft getroffen om geconstateerde fouten weg te nemen en hiermee de fout in 2016 heeft weten te beperken
- ▶ In de aanbestedingen 2016 van de provincie zelf zijn geen fouten en/of onzekerheden geconstateerd. Dit is een positieve ontwikkeling gezien de fouten die in voorgaande jaren wel aan de orde waren.

Tevens blijkt dat nog niet voor alle inkopen, waarvoor een afwijkende inkoopstrategie is gevolgd, een motivatie ten aanzien van deze afwijking aanwezig te zijn. Op basis van de per 1 april 2013 ingevoerde Nationale aanbestedingswet 2012 dient deze motivatie er wel te zijn. Deze motivatie is achteraf verstrekt, maar dient formeel vooraf vastgelegd te worden.

Wij hebben fouten geconstateerd ten aanzien van aanbestedingen uit overgenomen taken door de provincie, die mogelijk ook nog gevolgen kunnen hebben voor de subsidieafrekening die over een deel van deze lasten dient plaats te vinden. In onze foutevaluatie hebben wij het effect hiervan niet meegewogen.

Wij adviseren het college van Gedeputeerde Staten maatregelen te treffen om de rechtmatigheid van inkopen en aanbestedingen preventief te waarborgen. Wij constateren dat naar aanleiding van interne constatering in zake onrechtmatigheden tijdig en alert gehandeld is.

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

Aandachtsgebieden en bevindingen in de controle

Invoering vennootschapsbelastingplicht voor overheidsbedrijven

Provincie Utrecht heeft geanticipeerd op de ontwikkelingen rond de invoering van de vennootschapsbelastingplicht; voor 2016 verwacht de provincie geen last in het kader van de vennootschapsbelasting

Op 1 januari 2016 is de Wet Vpb-plicht overheidsondernemingen ingevoerd, waardoor een groot aantal directe en indirecte overheidsondernemingen onder voorwaarden belastingplichtig voor de vennootschapsbelasting (Vpb) zijn geworden. Provincies, gemeenten en hun gemeenschappelijke regelingen met rechtspersoonlijkheid worden belastingplichtig, voor zover zij een fiscale onderneming drijven. Hetzelfde geldt voor door gemeenten beheerste stichtingen en verenigingen. Veel kapitaaldeelnemingen, waaronder bv's, nv's en coöperaties, worden zelfs belastingplichtig voor ál hun activiteiten. De regeling kent een aantal algemene en specifieke vrijstellingen op basis waarvan de Vpb-plicht mogelijk (deels) beperkt kan worden.

De jaarrekening 2016 is hiermee de eerste jaarrekening waarin de gevolgen van de invoering van de vennootschapsbelastingplicht voor overheidsbedrijven dienen te worden verwerkt. Reeds in 2015 heeft de provincie Utrecht de (financiële) gevolgen van de invoering van de vennootschapsbelastingplicht in kaart gebracht. Op basis van de uitgevoerde inventarisatie en een update hiervan begin 2017 stelt de provincie Utrecht zich thans op het standpunt dat de provincie over het boekjaar 2016 geen vennootschapsbelasting verschuldigd is. Bij de waardering van de grondexploitaties heeft de provincie rekening gehouden met de invoering van de vennootschapsbelasting. In dit kader verwijzen wij naar de schattingsonzekerheid inzake de waardering van de voorraden. In deze onzekerheid is de invoering van de vennootschapsbelasting meegenomen waarbij wij geen voldoende en geschikte controle informatie hebben ontvangen.

Uitkomsten jaarrekeningcontrole

Aandachtsgebieden en bevindingen in de controle

Wet Normering Topinkomens (WNT)	SiSa
Toelichting op de WNT in de jaarrekening voldoet aan de daaraan te stellen eisen	Geen bevindingen geconstateerd ten aanzien van de SiSa-bijlage
<p>Per 1 januari 2013 is de Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT) ingevoerd. Op basis van deze wet is de bezoldiging van topfunctionarissen in de publieke en semipublieke sector in dienstverband en bij ontslag wettelijk gemaximeerd.</p> <p>Voor de bezoldiging van topfunctionarissen geldt naast de maximering een publicatieverplichting in de jaarrekening. Dit geldt eveneens voor bezoldiging van niet-topfunctionarissen, indien zij de maximale bedragen van topfunctionarissen overschrijden.</p> <p>In het kader van de jaarrekening 2016 heeft u een analyse uitgevoerd van de topfunctionarissen binnen uw organisatie. Tevens heeft u vastgesteld of er functionarissen zijn die een hogere bezoldiging dan de gestelde maxima kennen. Deze informatie heeft u opgenomen in de toelichting op de jaarrekening. Wij hebben de juistheid en volledigheid van deze toelichting gecontroleerd en hebben vastgesteld dat de toelichting voldoet aan de daaraan te stellen eisen.</p>	<p>Wij hebben de in de SiSa-bijlage van de jaarrekening genoemde specifieke uitkeringen gecontroleerd met inachtneming van de Nota verwachtingen accountantscontrole 2016. De hierbij geconstateerde fouten en onzekerheden dienen op grond van het Bado in het verslag van bevindingen te worden opgenomen indien de navolgende rapporteringstolerantie per specifieke uitkering wordt overschreden:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ € 12.500 indien de omvangbasis kleiner dan of gelijk aan € 125.000 is; ▶ 10% indien de omvangbasis groter dan € 125.000 en kleiner dan of gelijk aan € 1.000.000 is; ▶ € 125.000 indien de omvangbasis groter dan € 1.000.000 is. <p>Op grond van ons onderzoek hebben wij bij de specifieke uitkeringen geen fouten en/of onzekerheden geconstateerd die de voor SiSa geldende rapporteringstolerantie overschrijden.</p> <p>De SiSa-bijlage dient door uw provincie samen met een aantal andere verplicht voorgeschreven verantwoordingsstukken voor 15 juli a.s. elektronisch bij het CBS te worden aangeleverd. Door middel van een voorgeschreven tabel dienen wij te rapporteren over onze bevindingen ten aanzien van de in de jaarrekening opgenomen SiSa-bijlage.</p> <p>In bijlage SiSa-bijlage bij dit rapport zijn deze bevindingen in de voorgeschreven tabel opgenomen. U kunt deze tabel hanteren ten behoeve van verzending naar het CBS.</p>

Kwaliteit beheersorganisatie

Overwegingen met betrekking tot fraude en het risico op management beïnvloeding

Fraude en de naleving van wet- en regelgeving

De primaire verantwoordelijkheid voor het voorkomen en ontdekken van fraude berust zowel bij de Provinciale Staten als bij het college van Gedeputeerde Staten. Het is van belang dat het college, onder toezicht van Provinciale Staten, sterk de nadruk legt op het voorkomen van fraude, waardoor de gelegenheden tot het plegen van fraude kunnen afnemen, alsmede op het ontmoedigen daarvan, waardoor personen ervan kunnen worden weerhouden om fraude te plegen omwille van de waarschijnlijkheid dat die wordt ontdekt en bestraft.

In onze controle hebben wij aanvulling op onze werkzaamheden rondom de beheersomgeving, de procesrisico's en de specifieke aandachtgebieden vanuit wet- en regelgeving, ook aandacht besteed aan het specifieke managementfrauderisico. Wij hebben dit voor de provincie Utrecht als volgt in de controle betrokken:

Gesignaleerde risico's	Interne beheersingsmaatregelen	Systeem- en gegevensgerichte werkzaamheden en bijbehorende bevindingen
Doorbreking van de beheersmaatregelen door het management bij de totstandkoming van de significante schattingsposten, zoals Hart van de Heuvelrug en Vliegbasis Soesterberg in de jaarrekening van de provincie Utrecht	Interne review van de uitgangspunten en aannames van schattingsposten in de jaarrekening. Samenwerking in een projectgroep met de gemeente Zeist en Soest.	Detailcontrole van de aannames en uitgangspunten ten aanzien van de significante schattingsposten in de jaarrekening van de provincie Utrecht.

Naleving wet- en regelgeving en overige

Wij informeren Provinciale Staten over illegale handelingen waarbij het hoger kader is betrokken en over fraude en illegale handelingen (of deze nu door het hoger kader of door andere werknemers zijn veroorzaakt) die een onjuistheid van materieel belang in de jaarrekening tot gevolg hebben. Gedurende de controle zijn geen significante punten gesignaleerd ten aanzien van feitelijke of vermoedelijke niet-nakoming van wet- en regelgeving of statuten, voor zover deze van belang worden geacht voor de mate waarin Provinciale Staten in staat is haar taken te vervullen.

Kwaliteit beheersorganisatie

Overwegingen met betrekking tot corruptie- en omkopingsrisico's

Corruptie-en omkopingsrisico's

Provincies maken onderdeel uit van de overheidssector waarin corruptie vaker dan bij andere sectoren voorkomt. Dit komt onder andere omdat veel transacties met een relatief grote omvang plaatsvinden, de transparantie over marktprijzen niet in alle gevallen voldoende is om te beoordelen en frequent zaken gedaan wordt met andere corruptiegevoelige sectoren (vastgoed, constructie, infrastructuur et cetera). Hierdoor hebben wij dit ook als aandachtspunt in onze controle voor de provincie Utrecht meegenomen.

Corruptie is een wereldwijd probleem waar het ook uw verantwoordelijkheid is om corruptie binnen uw provincie te voorkomen. Onze beroepsregels zijn in de praktijkhandreiking Corruptie, een relevant onderwerp in het kader van (controle-)werkzaamheden van de accountant verder aangescherpt, hetgeen tot aanvullende werkzaamheden heeft geleid. De provincie Utrecht beschikt over beschreven procedures ten aanzien van de samenwerking met derden en een intern inkoop en aanbestedingsbeleid aangevuld met trainingen voor de juiste mindset van de medewerkers. Zichtbare monitoring op de werking en naleving van dit beleid, is een aandachtspunt voor uw organisatie.

Wij hebben de volgende werkzaamheden verricht om eventuele effecten van dit risico ten behoeve van onze controle van de jaarrekening te mitigeren:

- ▶ Detailcontrole op de inkopen en aanbestedingen om vast te stellen dat alle inkopen conform de geldende Europese aanbestedingsregels en het provinciale inkoop- en aanbestedingsbeleid zijn aanbesteedt.
- ▶ Middels een steekproef vaststellen of voor alle inkopen welke in rekening zijn gebracht aan de provincie ook een prestatie is geleverd door de tegenpartij.
- ▶ Middels een steekproef vaststellen of alle verstrekte subsidies in overeenstemming met de geldende interne wet- en regelgeving zijn verstrekt.

Uit de bovenstaande werkzaamheden zijn geen bevindingen voortgekomen. Wij hebben begrepen dat de provincie intern onderzoek gaat verrichten naar risico's in de eigen organisatie, waarbij corruptie tevens zal worden meegenomen.

Kwaliteit beheersorganisatie

Bevindingen interne beheersing

Algemeen

Bij de planning en uitvoering van de controle van de jaarrekening 2016 van uw provincie hebben wij de interne beheersmaatregelen, welke onderdeel uitmaken van de administratieve organisatie van uw provincie, in onze overwegingen betrokken. Wij hebben de opzet, het bestaan en de werking van interne beheersmaatregelen onderzocht, voor zover wij dit in het kader van de jaarrekening noodzakelijk achten en niet met het doel om een oordeel over de effectiviteit van de interne beheersing te geven. Wij hebben geen onderzoek naar de effectiviteit van de interne beheersing verricht, anders dan dat relevant is voor onze jaarrekeningcontrole.

Update uitdagingen in de bedrijfsvoering en de interne beheersing

In onze managementletter 2016, uitgebracht aan de Provinciale Staten op 15 december 2016, hebben wij onze bevindingen en aanbevelingen van onze tussentijdse controle 2016 opgenomen. Daarin hebben wij voor de provincie Utrecht belangrijke uitdagingen ten aanzien van de bedrijfsvoering en de interne beheersing onderkend, die wij hieronder herhalen:

- ▶ Aanscherping en herinrichting van de interne beheersorganisatie, waarin het realiseren van doelen centraal staat alsook het optimaliseren van de bedrijfsvoering en IT-huishouding, maar waarin voor de korte termijn de basis op orde brengen en controles hoge prioriteit verdienen.
- ▶ Het continu herijken van het informatiebeveiligingsbeleid en naar een hoger volwassenheidsniveau op het gebied van ICT.
- ▶ Een goede personeelsplanning om de flexibiliteit van de organisatie te vergroten.
- ▶ Verbeteren van bedrijfsuitvoeringsinformatie en uitvoeren van Presto II.
- ▶ Het realiseren van de projecten Hart van de Heuvelrug en De Uithoflijn.

Een aantal van deze aandachtspunten kwam tijdens de balanscontrole weer aan de orde, waaronder de aandacht voor de output uit Presto en de grote projecten. Op basis van het recente nieuws over de WannaCry ransomware, die zijn ronde doet op het internet, vragen wij – aanvullend op de aandacht voor informatiebeveiliging - specifiek aandacht voor de vraag hoe de provincie zichzelf heeft beveiligd tegen cybercrime en hoe wordt omgegaan met de wet meldplicht datalekken die in 2018 wordt vervangen door een Europese wet, de General Data Protection Regulation (GDPR). Dit thema is door de recente ontwikkelingen zeer actueel en urgent geworden voor 2017.

Kwaliteit beheersorganisatie

Bevindingen interne beheersing

Transparantie als basis

Tijdens de interim controle constateerden wij dat transparantie en openheid over uitkomsten een belangrijk aandachtspunt is voor de provincie Utrecht. Dit geldt ook voor de wijze van administratie voering en verantwoording daarover. Wij merken op dat BRU onderdeel is van de provincie maar dat nog geen volledige integratie van de administratie in de administratie van de provincie heeft plaatsgevonden. Hierdoor is in de administratieve verwerking sprake van onderlinge verrekeningen tussen de provincie en de BRU. Dit is als zodanig verwerkt in de begroting 2016 en de jaarrekening 2016 en heeft niet tot eliminaties geleid. Dit komt de transparantie van de financiële stromen niet ten goede. Wij hebben met de provincie afgesproken dat vanaf de begrotingscyclus 2018 zowel de begroting als de jaarverantwoording hierop zullen worden aangepast. Vanaf 2019 vormen de administratie BRU en de provincie één geheel waardoor onderlinge transacties niet voorkomen.

Samenvatting acties vanuit de interim-managementletter

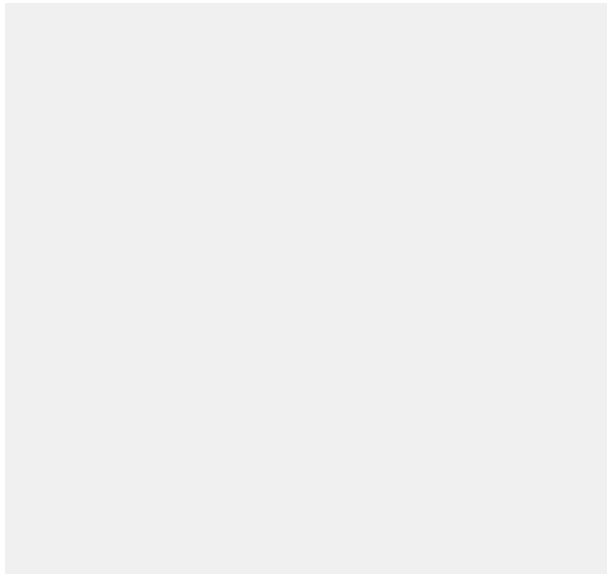
In de interim-managementletter 2016 hadden wij geconcludeerd dat het voor de korte termijn noodzakelijk is om de basis op orde te brengen. De navolgende acties verdienen hoge prioriteit. Hieronder geven wij de follow up hierop weer:

- ▶ De IT-beheersing op orde brengen en uitvoering meting stand van zaken begin 2017; deze is inmiddels uitgevoerd en zal verder uitgewerkt worden in de interne en externe controleaanpak 2017.
- ▶ Het uitwerken en implementeren van het internal control framework met juiste rolinvulling afdelingen, concern control en verbijzonderde audit ter opvolging van verbeteracties; ons advies inzake periodieke kwartaalafsluitingen betreft ook de opvolging van op kwartaalbasis te onderkennen aandachtspunten en de opvolging daarvan, met als doel de noodzakelijke (verbeter)acties proactief naar de voorkant in de processen te verleggen en de controles achteraf te kunnen beperken én om te voorkomen dat controles achteraf tot ongewenste en onverwachte uitkomsten leiden.
- ▶ Werken aan proactieve transparantie over tekortkomingen en acties ter bevordering van de kwaliteit en effectiviteit van de verbeteracties; zie hiervoor de aandacht voor de voorkant van de processen in plaats ter vermindering van de noodzaak tot controle achteraf.

Over het algemeen constateren wij dat de provincie Utrecht onze aanbevelingen en bevindingen voortvarend oppakt. Wij zullen u in onze managementletter 2017 in detail informeren over de opvolging van onze bevindingen en aanbevelingen naar aanleiding van onze tussentijdse controle 2016.

Kwaliteit beheersorganisatie

Bevindingen interne beheersing

Automatisering

In onze managementletter 2016 d.d. 15 december 2016 hebben wij u geïnformeerd over onze bevindingen ten aanzien van IT governance, informatiebeveiliging en de uitkomsten van onze IT-auditwerkzaamheden. Belangrijkste bevinding was dat wij niet kunnen steunen op de adequate werking van de IT-beheersmaatregelen met een gegevensgerichte controle als gevolg.

In 2017 is de één-meting uitgevoerd en naar aanleiding van de uitkomsten daarvan zullen wij in overleg met de provincie de interne en externe controleaanpak vormgeven. Daarbij zullen wij, naast de kwaliteit van de IT controls, tevens meewegen welke aanvullende beheersmaatregelen relevant en noodzakelijk zijn. Voorts wordt in acht genomen op welke wijze data-analyse als instrument kan worden ingezet in het kader van de interne beheersing alsook de accountantscontrole.

Onze controle was niet primair gericht op het doen van een uitspraak omtrent de continuïteit en betrouwbaarheid van (delen van) de geautomatiseerde gegevensverwerking en wij hebben daartoe ook geen opdracht van het management ontvangen. De jaarrekeningcontrole heeft geen tekortkomingen in de continuïteit en betrouwbaarheid van de geautomatiseerde gegevensverwerking aan het licht gebracht.

Rechtmatigheidsbeheer

Onze bevindingen in het kader van rechtmatigheid

Wij zijn nagegaan of de financiële beheershandelingen tot stand zijn gekomen binnen de grenzen van de door Provinciale Staten geautoriseerde begroting. Wij constateren de volgende overschrijdingen op lastenniveau ten opzichte van de gewijzigde begroting.

Lastenoverschrijding programma (X € 1.000)	Begrotingsafwijking	Onrechtmatig, telt niet mee in het oordeel	Onrechtmatig, telt mee in het oordeel
Landelijk gebied totaal € 10,4 miljoen (15,2%)	Kostenoverschrijdingen die volledig worden gedekt door hogere baten.	V	
Economische ontwikkelingen totaal € 623.000 (4,5%)	Enerzijds kostenoverschrijdingen die worden gedekt door hogere baten en anderzijds kostenoverschrijdingen die passen binnen het bestaand beleid, maar niet tijdig konden worden gesignaleerd	V	
Bestuur en middelen totaal € 8,1 miljoen (28,4%)	Kostenoverschrijdingen die op voorhand bekend was maar waarvoor geen begrotingswijziging is doorgevoerd. Deze aanpassing heeft te maken met de vorming van de voorziening NAR waarvoor wel een zorgvuldig proces van informatie-verstrekking aan en goedkeuring door de Staten heeft plaatsgevonden. Tevens was deze aanpassing noodzakelijk in het kader van het BBV.	V	

In de toelichting op het overzicht van baten en lasten is door het college een analyse van de overschrijdingen opgenomen. De overschrijdingen zijn toereikend toegelicht en passen binnen het bestaande beleid of worden gecompenseerd door hogere baten binnen het programma. Het college stelt uw Staten voor genoemde overschrijdingen te autoriseren in het kader van de vaststelling van de jaarrekening 2016.

Bij onze controle hebben wij stil gestaan bij de overschrijding van het programma bestuur en middelen ad € 7,1 miljoen (netto overschrijding op het programma). Gezien het traject van besluitvorming alsmede vanwege het feit dat bekend was dat deze voorziening gevormd zou gaan worden onderkennen wij voor deze overschrijding geen begrotingsonrechtmatigheid. Ten aanzien van de overige overschrijdingen zijn wij vooruitlopend op de vaststelling van de jaarrekening ervan uitgegaan dat er wordt ingestemd met deze overschrijdingen waardoor desbetreffende onrechtmatigheden worden weggenomen.

Kredieten

Wij zijn nagegaan of de investeringen tot stand zijn gekomen binnen de grenzen van de door Provinciale Staten geautoriseerde kredieten. Wij hebben geen overschrijdingen op investeringsniveau ten opzichte van de gevoteerde kredieten geconstateerd. Wel hebben wij tijdens onze controle vastgesteld dat er binnen de provincie geen gestandaardiseerd proces is om de kredieten te bewaken. Middels aanvullende gegevensgerichte werkzaamheden is vastgesteld dat de kredieten niet zijn overschreden. Om het risico op kredietoverschrijdingen zo veel mogelijk te voorkomen adviseren wij de provincie de beheersing van de kredieten aan te scherpen, te centraliseren en te onderzoeken of de kredietbewaking kan worden ingebed binnen de geautomatiseerde financiële administratie. Wij hebben vernomen dat de provincie een Nota investeringen zal gaan opstellen waarin het kredietbeheer vorm wordt gegeven.

Mutaties reserves

De mutaties in de reserves conform het overzicht van baten en lasten kunnen als volgt worden gespecificeerd:

Bedragen (€ 1.000)	Begroting na wijziging	Rekening 2016	Afwijking
Dotaties	29.781	184.605	154.824
Onttrekkingen	(119.281)	(134.363)	(15.082)
Mutaties in reserves ten laste van algemene middelen	(7.651)	(10.869)	(3.218)
Per saldo	(97.151)	39.373	136.524

Voor een nadere toelichting op de stortingen en onttrekkingen aan de reserves verwijzen wij naar de toelichting op het overzicht van baten en lasten in de jaarrekening 2016. Wij hebben vastgesteld dat de stortingen en onttrekkingen aan de reserves rechtmatig hebben plaatsgevonden. De overschrijding van de dotaties ten opzichte van de begroting is toe te wijzen aan:

- ▶ De inzet van de niet bestede BDU middelen van voor 2016 (programma mobiliteit).
- ▶ De omzetting van voorzieningen naar reserves voor wegen en vaarwegen (programma mobiliteit).

Bevindingen ten aanzien van het voorwaardencriterium

Voor onze bevindingen ten aanzien van het voorwaardencriterium (waaronder de rechtmatigheid van de inkopen en aanbestedingen) verwijzen wij naar de paragraaf Aandachtsgebieden en bevindingen in de controle van het hoofdstuk Uitkomsten jaarrekeningcontrole.

Misbruik en oneigenlijk gebruik

In de externe en interne regelgeving zijn diverse bepalingen opgenomen die erop zijn gericht om misbruik en oneigenlijk gebruik te voorkomen. Uw provincie heeft de toets op het misbruik en oneigenlijk gebruik neergelegd in interne controleplannen. De uitkomst van deze toets heeft niet geleid tot bevindingen die invloed hebben op de rechtmatigheid van baten en lasten en balansmutaties.

Niet-financiële beheershandelingen vallen buiten de scope van rechtmatigheidscontrole

Handelingen en beslissingen van niet-financiële aard vallen buiten de scope van de rechtmatigheidscontrole door de accountant. De accountant toetst deze handelingen en beslissingen niet inhoudelijk door gegevensgericht onderzoek. Volstaan wordt in dit kader met het beoordelen van het interne systeem van risicoafwegingen. Binnen dit systeem moeten voorwaarden zijn geschapen om risico's goed te kunnen beoordelen en in de tijd te kunnen volgen.

Wij hebben ons een beeld gevormd over de wijze van totstandkoming van de inventarisatie van de risico's en de getrouwe weergave van de hieruit mogelijk voortvloeiende financiële gevolgen in de paragraaf Weerstandsvermogen en risicobeheersing van het jaarverslag. Daarnaast hebben wij gericht geïnformeerd naar de lopende procedures waarbij de provincie Utrecht betrokken is, teneinde indicaties te verkrijgen over de eventuele risico's op dit vlak. Op grond hiervan beschikken wij niet over aanwijzingen die een nader onderzoek naar de (financiële) gevolgen noodzakelijk maakt.

Bijlagen

Controleaanpak

Jaarverslag

Onafhankelijkheid

Verklaring van verantwoordelijkheden

Financiële analyses

Controleverschillen

SiSa-bijlage

Bijlage – Controleaanpak

Controleaanpak en -uitvoering

Controleaanpak en – uitvoering

Wij voeren onze controle uit met een mix van systeem- en gegevensgerichte werkzaamheden en een mix van vaste teamleden en ingeschakelde experts. Daarnaast beschikken wij als organisatie over verschillende kwaliteitsborgingsmaatregelen. Dit geheel tezamen leidt tot een kwalitatief goede controle. In dit verslag is voor elk bijzonder aandachtsgebied in onze controle terug te lezen wat de kernpunten in onze controle zijn geweest die hebben bijgedragen aan de kwaliteit in onze controle. Daarnaast gaan wij in de volgende paragrafen van deze bijlage nog nader in op de samenwerking met de verbijzonderde interne controlefunctie en andere accountants en de ingeschakelde experts.

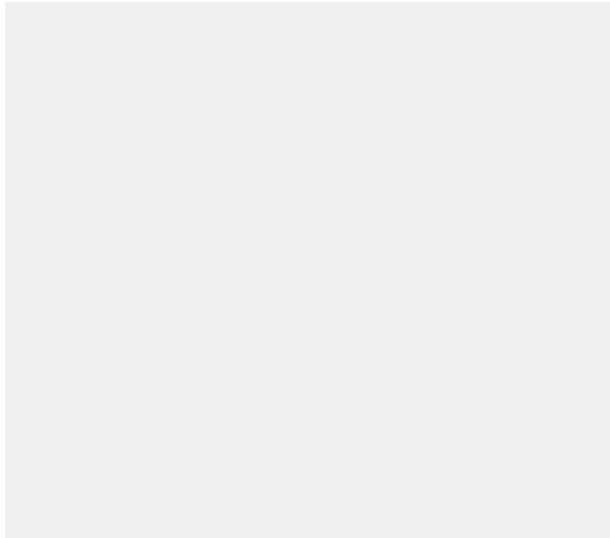
Onze controleaanpak is onder andere gericht op het in kaart brengen van de voor de jaarrekening van belang zijnde risico's. Op basis van onze gesprekken met het management en het platform Planning & Control over de belangrijke financiële en operationele ontwikkelingen is een aantal punten met een verhoogd risico voor de jaarrekening 2016 onderkend:

- ▶ Financiële positie en kwaliteit resultaat.
- ▶ schattingen en toelichtingen in de jaarrekening, waaronder de waardering van de verstrekte langlopende leningen, grondexploitaties en de juistheid en volledigheid van de opgenomen voorzieningen.
- ▶ naleving van de geldende wet- en regelgeving omtrent inkopen en aanbesteden (rechtmatigheid van de inkopen en aanbestedingen over 2016).
- ▶ naleving Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT) en juistheid/volledigheid van de vereiste toelichting uit hoofde van de WNT.

Wij rapporteren u over onze werkzaamheden en bevindingen ten aanzien van onze aandachtspunten in dit accountantsverslag.

Bijlage – Controleaanpak

Verbonden partijen en significante uitdagingen/moeilijkheden tijdens de controle

Verbonden partijen

Ten aanzien van de verbonden partijen van de provincie Utrecht hebben wij vastgesteld dat:

- ▶ de (significante transacties met) verbonden partijen toereikend zijn toegelicht in de jaarrekening en paragraaf verbonden partijen;
- ▶ geen sprake is van indicaties voor ongeautoriseerde significante transacties met verbonden partijen, welke indicaties geven voor fraude;
- ▶ geen sprake is van indicaties dat de van toepassing zijnde wet- en regelgeving niet is nageleefd.
- ▶ de toelichting in de paragraaf verbonden partijen bevat veelal niet de actuele (standen per 31 december 2016) financiële gegevens.

Significante uitdagingen/moeilijkheden tijdens de controle

Er zijn geen significante uitdagingen/moeilijkheden geweest tijdens de controle, behoudens het tijdig verkrijgen van voldoende en kwalitatief toereikende controle-informatie ten behoeve van het vaststellen van de juiste waardering en verwerkingswijze van de grote projecten, verplichtingen alsmede de gegevensgerichte werkzaamheden ten aanzien van inkopen en aanbestedingen.

Bijlage – Controleaanpak

Rechtmatigheid

Onze aanpak ten aanzien van rechtmatigheid

Wij hebben bij de controle over 2016 de rechtmatigheid getoetst conform de bepalingen van het Bado en de kaders zoals opgenomen in de Verordening interne zaken provincie Utrecht 2004, welke d.d. 12 december 2016, na de doorgevoerde wijzigingen opnieuw is vastgesteld door Provinciale Staten. Bij onze controle hebben wij aandacht gegeven aan de volgende onderwerpen:

- ▶ het rechtmatigheidsbeheer;
- ▶ de naleving van het voorwaarden criterium;
- ▶ de begrotingsrechtmatigheid;
- ▶ de kredieten;
- ▶ mutaties in de reserves;
- ▶ het misbruik-en-oneigenlijk-gebruikcriterium;
- ▶ de niet-financiële beheershandelingen.

Begrotingscriterium

Met de controle op de juiste toepassing van het begrotingscriterium toetsen wij of het budgetrecht van Provinciale Staten is gerespecteerd. Wij beoordelen bij onze controle de overschrijdingen ten opzichte van de begrote lasten per productcategorie. Dit betreffen enkel de lasten omdat hierop een beoordeling en rapportering van de accountant wordt gevraagd vanuit de Kadernota Rechtmatigheid.

Provinciale Staten autoriseert de begroting (en begrotingswijzigingen) en geeft daarmee toestemming voor de uitvoering van het beleid en de daarvoor benodigde middelen. Het is de verantwoordelijkheid van het college van Gedeputeerde Staten om begrotingsafwijkingen tijdig te signaleren en te rapporteren aan Provinciale Staten. Door een goede inrichting van de planning- en controlcyclus zorgt het college ervoor dat de begroting en budgetten worden bewaakt en dat belangrijke wijzigingen of dreigende overschrijdingen tijdig worden gemeld aan Provinciale Staten, zodat deze tijdig (binnen het begrotingsjaar) een besluit kan nemen.

Bijlage – Controleaanpak

Rechtmatigheid

Indien desondanks budgetten worden overschreden en niet meer gedurende het jaar kunnen worden voorgelegd aan Provinciale Staten, is strikt genomen sprake van een onrechtmatigheid. Deze overschrijdingen hoeven echter niet in alle gevallen te worden meegewogen in het accountantsoordeel. Voor een juiste oordeelsvorming is van belang in hoeverre de begrotingsoverschrijding past binnen het door Provinciale Staten geformuleerde beleid, deze wordt gecompenseerd door hogere opbrengsten of kostenoverschrijdingen bij opneemregelingen. Deze overschrijdingen dienen te worden weergegeven in de jaarrekening en kunnen door het vaststellen van de jaarrekening alsnog door Provinciale Staten worden geautoriseerd.

Bijlage – Controleaanpak

Goedkeurings- en rapporteringstoleranties

De met u afgesproken goedkeurings-en rapporteringstoleranties

Op grond van het Bado stelt Provinciale Staten de goedkeuringstolerantie vast, die de accountant bij zijn jaarrekeningcontrole dient te hanteren. De goedkeuringstolerantie is vastgesteld door het college van Gedeputeerde Staten en vervolgens ter besluitvorming gebracht van Provinciale Staten. De goedkeuringstolerantie komt voort uit de verordening interne zaken provincie Utrecht 2004, welke d.d. 12 december 2016 na herziening opnieuw is vastgesteld. Ten aanzien van toleranties zijn geen specifieke kaders meegegeven en derhalve is er aangesloten bij de wettelijk geldende toleranties. Het normenkader is ter kennisgeving op 17 januari 2017 naar Provinciale Staten verzonden.

Op grond van de jaarrekening 2016 bedraagt de goedkeuringstolerantie voor fouten afgerond € 7,3 miljoen (1% van de lasten) en voor onzekerheden € 21,9 miljoen (3% van de lasten). Als de goedkeuringstolerantie niet wordt overschreden, kan een goedkeurende controleverklaring afgegeven worden.

Deze goedkeuringstolerantie is een kwantitatief criterium. De uiteindelijke oordeelsvorming is echter altijd een combinatie van kwalitatieve en kwantitatieve afwegingen.

Het rapporteringsbedrag, de maatstaf die geldt voor het rapporteren van fouten en onzekerheden, is bepaald op € 300.000.

Goedkeurings-tolerantie	Goedkeurend	Beperking	Oordeel-onthouding	Afkeurend
Fouten in de jaarrekening (% lasten)	$\leq 1\%$	$> 1 < 3\%$	-	$\geq 3\%$
Onzekerheden in de controle (% lasten)	$\leq 3\%$	$> 3 < 10\%$	$\geq 10\%$	-

Bijlage – Controleaanpak

Samenwerking met andere accountants en inzet van deskundigen

Inschakeling van specialisten

Wij hebben voor onze controle op een drietal belangrijke aspecten binnen de jaarrekening gebruik gemaakt van specialisten:

- ▶ Ten aanzien van naleving van de Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT) en de controle van de juistheid/volledigheid van de vereiste toelichting uit hoofde van de WNT gebruikgemaakt van interne experts van EY Belastingadviseurs.
- ▶ Vanwege het feit dat vanaf 1 januari 2016 overheidsorganisaties vennootschapsbelastingplichtig zijn geworden heeft de provincie haar fiscale uitgangspositie moeten bepalen. Gezien de complexiteit en de specifieke wet- en regelgeving hebben we gebruik gemaakt van onze interne experts van EY Belastingadviseurs.
- ▶ Wij hebben voor onze controle van de waardering van enkele grond- en vastgoedexploitaties gebruikgemaakt van onze interne vastgoedexperts.

Wij hebben vooraf met onze specialisten afspraken gemaakt over het uit te voeren werk en zij rapporteren hun bevindingen hierover aan ons, waarbij wij als EY-auditteam volledig verantwoordelijk zijn voor het werk dat zij verrichten. Onze bevindingen rapporteren wij in paragraaf Aandachtsgebieden en bevindingen in de controle van het hoofdstuk Uitkomsten jaarrekeningcontrole van dit verslag.

Inschakeling van externe deskundigen

Wij hebben in het kader van onze controle geen gebruik gemaakt van de werkzaamheden van externe deskundigen.

Inleiding

In het kader van onze controle van de jaarrekening is het onze taak om na te gaan of het jaarverslag voldoet aan de voorschriften van het Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten (BBV) en of het verenigbaar is met de jaarrekening en ook om na te gaan of het jaarverslag, in het licht van de tijdens het onderzoek van de jaarrekening verkregen kennis en begrip omtrent de provincie en haar omgeving, geen materiële onjuistheden bevat.

Vereisten jaarverslag

Uw jaarverslag bestaat uit de programmaverantwoording, de paragrafen en overige informatie. Het Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten bepaalt nadere voorschriften voor het jaarverslag.

In overeenstemming met de omvang en complexiteit van de provincie bevat het jaarverslag een evenwichtige en uitvoerige analyse van de financiële situatie op de verslagdatum, ontwikkelingen tijdens het boekjaar en inkomsten, alsmede een beschrijving van de risico's en onzekerheden. Daarnaast dient in het jaarverslag de verwachte gang van zaken te worden opgenomen. Ten aanzien van het gebruik van financiële instrumenten door de provincie worden de doelstellingen en het beleid van de provincie inzake risicobeheer vermeld.

Onafhankelijkheid

De onafhankelijkheid van de accountant behoort tot het fundament van zijn beroep. In de maatschappelijke discussie over kwaliteitsverbetering van de controle speelt de onafhankelijkheid van accountants een belangrijke rol. Vanaf 1 januari 2014 is op alle assurance-opdrachten onder Nederlands recht de Verordening inzake Onafhankelijkheid (ViO) van toepassing. Een aantal belangrijke punten uit de ViO, die wij hieronder hebben opgenomen betreffen:

- ▶ langdurige betrokkenheid;
- ▶ samenloop van dienstverlening;
- ▶ geschenken en giften.

Een strikte scheiding tussen controle- en adviesdiensten was al van kracht voor OOB's vanaf 1 januari 2014 en kantoorroulatie is verplicht voor financiële jaren van OOB's vanaf 2016. Daarnaast kent de Europese verordening vanaf controlejaar 2016 striktere onafhankelijkheidseisen, maar ook nadere bevestigingen over onafhankelijkheid ter communicatie aan interne toezichthouders.

Op 17 juni 2016 is een gewijzigde ViO van kracht geworden vanwege de implementatie van Verordening (EU) nr. 537/2014 van het Europees Parlement en de raad van 16 april 2014 betreffende specifieke eisen voor de wettelijke controles van financiële overzichten van organisaties van openbaar belang.

Langdurige betrokkenheid

Om alle schijn van afhankelijkheid te vermijden, kunnen de externe accountant, executive directors en (senior) managers in het team maximaal zeven achtereenvolgende jaren in het team actief zijn. Daarna zullen zij intern roteren. Onze betrokkenheid in jaren laat het volgende beeld zien:

- ▶ drs. M.E. van Kimmenade RA MGA; als eindverantwoordelijk accountant betrokken sinds de controle van de jaarrekening 2015;
- ▶ J. (Jelle) Smit RA; in zijn hoedanigheid als manager betrokken sinds de controle van de jaarrekening 2016.

Dit betekent dat geen van onze teamleden in de komende jaren de geldende termijn van zeven zal overschrijden en op grond hiervan in de komende twee jaar dus geen rotatie hoeft plaats te vinden. Wij brengen u tijdig op de hoogte van belangrijke teamwisselingen. Intern beschikken wij over interne overdrachtsprocedures, zodat u geen hinder ondervindt van een teamwisseling.

Samenloop van dienstverlening

Ten aanzien van organisaties van openbaar belang (OOB's) is de combinatie van wettelijke controles en overige dienstverlening volledig verboden, met uitzondering van met name genoemde overige assurance-diensten. Voor niet-OOB's, zoals de provincie Utrecht, is bepaald dat samenloop is geoorloofd als de non-assurance-dienst niet van materiële invloed is op het assurance-object. Als er wel materiële invloed is geldt in beginsel een verbod, behalve wanneer de non-assurance-dienst niet:

- ▶ subjectief of niet-routinematig is of;
- ▶ een verwerkingswijze in het assurance-object ten gevolge heeft waarvan het assurance-team twijfelt of deze verwerkingswijze passend is of;
- ▶ leidt tot een bedreiging uit hoofde van belangenbehartiging.

Geschenken en giften

Zoals met u is overeengekomen, informeren wij u hierbij over de door ons ontvangen respectievelijk verstrekte geschenken en persoonlijke uitingen van gastvrijheid boven € 100. Wij hebben geen geschenken en persoonlijke uitingen van gastvrijheid boven € 100 ontvangen of verstrekt van/aan medewerkers van de provincie Utrecht.

Bevestiging

Wij hebben alle aspecten geanalyseerd die onze onafhankelijkheid gedurende het jaar zouden kunnen bedreigen. Daar waar onafhankelijkheidsregels dit vereisen, hebben wij aanvullende waarborgen ingevoerd. Wij kunnen u bevestigen dat wij zowel als organisatie en als controleteam onafhankelijk zijn van provincie Utrecht.

Bijlage – Verklaring van verantwoordelijkheden

Verantwoordelijkheid

Conform de aan ons verleende opdracht hebben wij de jaarrekening 2016 van de provincie Utrecht gecontroleerd. Het is de verantwoordelijkheid van het college van Gedeputeerde Staten om de jaarrekening op te maken in overeenstemming met het Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten. Het is onze verantwoordelijkheid een oordeel te geven over de jaarrekening, als bedoeld in artikel 217, tweede lid, van de Provinciewet.

Wij hebben onze controle verricht in overeenstemming met Nederlands recht, waaronder het Besluit accountantscontrole decentrale overheden (Bado) en het door Provinciale Staten vastgestelde controleprotocol. Dienovereenkomstig zijn wij verplicht te voldoen aan de voor ons geldende gedragsnormen en zijn wij gehouden onze controle zodanig te plannen en uit te voeren dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de jaarrekening geen afwijkingen van materieel belang bevat.

Fraude en naleving wet- en regelgeving

De primaire verantwoordelijkheid voor het voorkomen en ontdekken van fraude en het naleven van wet- en regelgeving (hierna onregelmatigheden) berust zowel bij Provinciale Staten als bij het college van Gedeputeerde Staten. Het is van belang dat het college van Gedeputeerde Staten, onder toezicht van Provinciale Staten, sterk de nadruk legt op het voorkomen van fraude en onregelmatigheden, waardoor de gelegenheden tot het plegen van fraude en onregelmatigheden kunnen afnemen, alsmede op het ontmoedigen daarvan, waardoor personen ervan kunnen worden weerhouden om fraude en onregelmatigheden te plegen omwille van de waarschijnlijkheid dat die wordt ontdekt en bestraft.

Onze controle dient zodanig te worden gepland en uitgevoerd dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de jaarrekening geen onjuistheden van materieel belang als gevolg van fouten of fraude bevat. Door de beperkingen die inherent zijn aan een controle, bestaat er een onvermijdbaar risico dat sommige afwijkingen in de financiële overzichten niet zullen worden ontdekt, zelfs wanneer de controle naar behoren is gepland en uitgevoerd overeenkomstig de Standaarden.

Bijlage – Verklaring van verantwoordelijkheden

Onze controlewerkzaamheden omvatten mede de volgens Standaard 240 en 250 vereiste werkzaamheden, zoals brainstorming, het verzamelen van informatie met het oog op het vaststellen van en reageren op het risico van fraude en het uitvoeren van bepaalde werkzaamheden gericht op het risico van het doorbreken van interne beheersmaatregelen door het management, met inbegrip van inzage in journaalboekingen, beoordeling van schattingen en evaluatie van zakelijke redenen voor significante ongebruikelijke transacties. Voor een nadere toelichting verwijzen wij naar het hoofdstuk Kwaliteit beheersorganisatie, onderdeel Overwegingen met betrekking tot fraude en het risico op management override van dit verslag.

Letter of representation

We hebben het college van Gedeputeerde Staten gevraagd om een letter of representation (bevestiging bij de jaarrekening). Er zijn geen aanvullende bevestigingen toegevoegd aan onze standaard letter of representation op grond van de specifieke situatie van de provincie Utrecht.

Bijlage – Financiële analyses

Voordelig resultaat van € 133.000 nader besproken

Het gerealiseerd resultaat (resultaat na begrote mutaties in reserves) over het jaar 2016 bedraagt € 133.000 voordelig (2015: € 16,7 miljoen voordelig) ten opzichte van een positief begroot resultaat van € 1.064.000.

Het resultaat over 2016 ten opzichte van de gewijzigde begroting kan als volgt worden weergegeven:

Resultaat 2016 ten opzichte van de gewijzigde begroting			
Bedragen x € 1.000	Gewijzigde begroting 2016	Realisatie 2016	Afwijking
Totale lasten	537.804	540.090	(2.286)
Totale baten	441.717	579.595	137.878
Totaal saldo van baten en lasten	(96.087)	39.505	135.592
Mutaties in reserve	97.151	(39.372)	(136.523)
Gerealiseerd resultaat	1.064	133	(931)

In de toelichting op het overzicht van baten en lasten in de jaarrekening 2016 is een aantal van de afwijkingen toegelicht. Daarnaast wordt verwezen naar de toelichting per programma welke tezamen tot het voordelig rekeningresultaat van € 133.000 leiden.

Bij de controle hebben wij vastgesteld dat in de verantwoording 2016, vanuit de SISA bijlage 2015, voor een bedrag ad € 25,9 miljoen aan lasten uit 2015 is gedekt uit de middelen 2016. De provincie heeft voor de verwerkingswijze expliciet toestemming verkregen vanuit het ministerie van I&M. Op grond hiervan kunnen wij ons verenigen met deze gehanteerde verwerkingswijze.

Kwaliteit van het resultaat

In de toelichting op het overzicht van baten en lasten in de jaarrekening analyseert de provincie het ontstaan van dit resultaat.

De afwijking ten opzichte van de begroting is voor de lasten, met een afwijking van het begrote bedrag van minder dan 1%, beperkt.

Voor de baten is de afwijking wel omvangrijk, met 31% meer baten, en in plaats van een totale onttrekking aan de reserves van € 97,2 miljoen is er sprake van een toevoeging aan de reserves van € 39,4 miljoen (welke op het resultaat na reeds is verwerkt).

De afwijkingen worden met name veroorzaakt door de volgende geaggregeerde oorzaken:

- ▶ De inzet van de niet bestede BDU middelen van voor 2016 (programma mobiliteit).
- ▶ De omzetting van voorzieningen naar reserves voor wegen en vaarwegen (programma mobiliteit).

Voorts constateren wij dat de BRU zowel in de begroting 2016 als ook in financiële administratie wordt behandeld als een afzonderlijke entiteit. Hierdoor is er sprake van financiële stromen tussen de provincie en de BRU. Deze onderlinge financiële stromen zijn thans bruto opgenomen omdat geen eliminatie (netto presentatie) plaatsvindt. De provincie heeft het effect hiervan op de baten en de lasten toegelicht in de jaarrekening onder 1.6.1. Wij adviseren de begroting netto op te stellen door de BRU zowel begrotingstechnisch als administratief te integreren in de provinciale administratie.

Wij hebben vastgesteld dat het gerealiseerde resultaat na bestemming in lijn is met de begroting. Aandachtspunt is om de activiteiten (baten in dit geval) voor bestemming van het resultaat in lijn te brengen met de begroting.

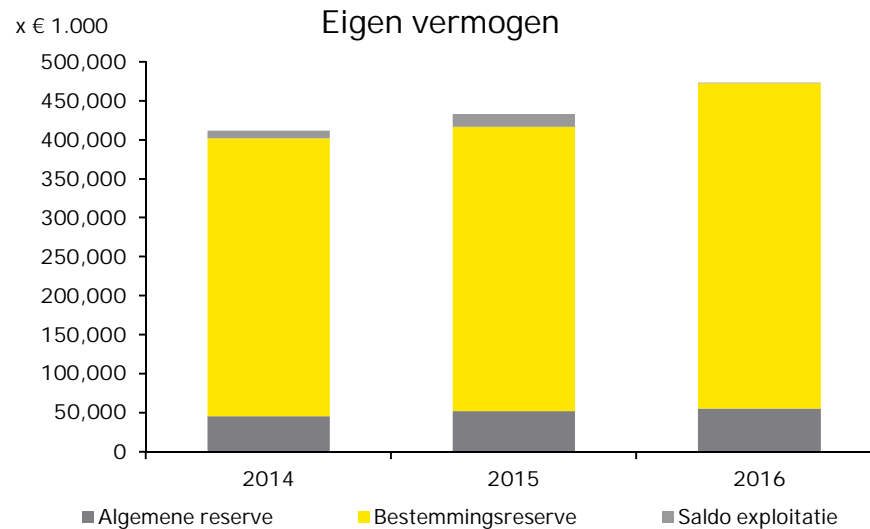
Bijlage – Financiële analyses

Analyse van de financiële positie

Eigen vermogen neemt toe

De provincie Utrecht heeft van oudsher een robuuste financiële positie, waarbij nauwelijks gebruik wordt gemaakt van externe financiering van haar activa. De wettelijk voorgeschreven kengetallen, opgenomen als onderdeel van de paragraaf weerstandsvermogen en risicobeheersing, onderschrijven deze gezonde financiële positie.

Het eigen vermogen, inclusief het gerealiseerde resultaat, bedraagt per jaareinde 2016 volgens de jaarrekening €473 miljoen en heeft zich vanaf 2014 als volgt ontwikkeld:

Van de totale reserves ter hoogte van € 472,7 miljoen is € 55,6 miljoen opgenomen als algemene vrije reserve. Het saldo van deze reserve is ten opzichte van 2015 gestegen met € 3,1 miljoen, met name vanwege de toevoeging van het positieve jaarrekeningresultaat 2015.

De bestemmingsreserves zijn in 2016 per saldo met € 52,9 miljoen toegenomen. Deze toename heeft met name betrekking op twee nieuw gevormde reserves vanuit de voorzieningen, zijnde het mobiliteitsprogramma ad € 30,5 miljoen en beheer en onderhoud Infra kapitaalgoederen ad € 28,3 miljoen.

Weerstandsvermogen en risicobeheersing

Inleiding

In het jaarverslag is de paragraaf Weerstandsvermogen en risicobeheersing opgenomen, welke informatie bevat over de weerstandscapaciteit, de risico's en het beleid dat hieromtrent gedurende 2016 is gevoerd.

Beschikbare incidentele en structurele weerstandscapaciteit

In de paragraaf Weerstandsvermogen en risicobeheersing in de jaarrekening 2016 wordt ten aanzien van de beschikbare weerstandscapaciteit onderscheid gemaakt in de incidentele en structurele weerstandscapaciteit. De incidentele weerstandscapaciteit bestaat uit de saldireserve, de reserve weerstandsvermogen en egalisatiereserve. De structurele weerstandscapaciteit van de provincie Utrecht bestaat uit de onbenutte belastingcapaciteit van de opcenten motorrijtuigenbelasting.

Minimaal benodigde (Incidenteel) weerstandscapaciteit € 26,6 miljoen

Voor de berekening van de benodigde weerstandscapaciteit is door de provincie een risico-inventarisatie uitgevoerd. Uit deze risico-inventarisatie komt voort dat de risico's € 138 miljoen bedragen. Aangezien niet alle risico's zich tegelijk voordoen wordt met 90% zekerheid gesteld dat € 26,6 miljoen voldoende is voor de weerstandscapaciteit. In de paragraaf weerstandsvermogen en risicobeheersing zijn de tien belangrijkste risico's opgenomen, welke 48% van het totaal van de risico's vertegenwoordigen. Op basis van de onderkende risico's en bijbehorende weerstandscapaciteit bedraagt het ratio weerstandsvermogen 1,0. Dit betekent dat de beschikbare (incidentele) weerstandscapaciteit van de provincie Utrecht voldoende is om deze risico's op te kunnen vangen.

Paragraaf weerstandsvermogen en risicobeheersing geeft voldoende inzicht

Wij zijn van mening dat de paragraaf weerstandsvermogen en risicobeheersing een goed inzicht geeft in het beleid van de provincie Utrecht ten aanzien van het weerstandsvermogen, de risico's waar uw provincie mee kan worden geconfronteerd en hoe deze worden beheerst. Tevens wordt inzicht gegeven in de beschikbare middelen (beschikbare weerstandscapaciteit) om de risico's af te dekken, indien de risico's op grond van het beleid ten aanzien van het weerstandsvermogen niet op andere wijze kunnen worden opgevangen. Wel merken we op dat de provincie een bewuste keuze heeft gemaakt om de volledige boekwaarde van bepaalde activa binnen haar weerstandsvermogen af te dekken. Dit is een voorzichtige risicobenadering.

Bijlage - Controleverschillen

Controleverschillen

Tijdens onze controle inventariseren wij verschillen tussen enerzijds bedragen, classificaties, presentatie en toelichting van jaarrekeningposten die de provincie heeft opgenomen of gerapporteerd en anderzijds bedragen, classificaties, presentatie of toelichting zoals die naar onze mening in overeenstemming met het Besluit begroting en verantwoording provincies en gemeenten dienen te worden opgenomen of gerapporteerd. Onderstaand is een overzicht van de materiële verschillen/herrubriceringen opgenomen, die zijn geconstateerd tijdens onze controle en welke zijn aangepast door het college. Wij hebben geëvalueerd in hoeverre onderstaande verschillen voortkomen uit een tekortkoming in de interne beheersing. Tevens is een overzicht opgenomen van de onjuistheden die wij tot aan de datum van dit verslag hebben gesignaleerd en niet door de provincie zijn gecorrigeerd. Daarnaast zijn eventuele rechtmatigheidsfouten in dit overzicht opgenomen.

Herrubriceringen en gecorrigeerde verschillen

Post/omschrijving verschil	Bedrag in €	Referentie in dit verslag
Materiele vaste activa negatieve boekwaarde doordat de (vooruit) ontvangen subsidie de gedane investeringen te boven gingen. Deze correctie heeft geen effect op het resultaat maar betreft presentatiecorrectie.	13.560.000	Pagina 8
Materiele vaste activa waren niet in de door het BBV voorgeschreven activa categorieën gepresenteerd in de toelichting. Deze correctie heeft geen effect op het resultaat maar betreft presentatiecorrectie.	-	Pagina 8
Materiele vaste activa; de waarderingsgrondslagen zijn aangevuld voor het BRU gedeelte omdat hierbij ook sprake kan zijn van een annuïtaire afschrijvingssystematiek in plaats van lineair.	-	Pagina 8
Materiele vaste activa; integrale overheveling van de materiele vaste activa naar de voorraden.	52.865.000	Pagina 8
Voorraden; presentatiecorrectie inzake de voorziening risico's Hart van de Heuvelrug van de voorzieningen naar de voorraden.	7.900.000	Pagina 8 en 9

Bijlage - Controleverschillen

Herrubriceringen en gecorrigeerde verschillen		
Post/omschrijving verschil	Bedrag in €	Referentie in dit verslag
Debiteuren; betreft een presentatiecorrectie van enerzijds creditbedragen ad € 246.000 naar de crediteuren en anderzijds vooruit ontvangen bedragen.	1.200.000	Pagina 8
Crediteuren; correctie van de debet bedragen zoals opgenomen onder de crediteuren naar de vorderingen.	1.500.000	Pagina 8
Debiteuren; de debiteuren zijn als één bedrag gepresenteerd waarbij geen onderscheid was gemaakt naar vorderingen op openbare lichamen (motorrijtuigenbelasting).	9.500.000	Pagina 8
Verplichtingen; bij de volledigheid van de verplichtingen hebben wij vastgesteld dat 1 factuur die ontvangen is in 2017 betrekking heeft op 2016 niet was toegerekend aan 2016. Dit is alsnog gecorrigeerd en gedekt uit een reserve waardoor het resultaat na mutatie bestemmingsreserves ongewijzigd is.	352.000	Pagina 8
Eigen vermogen; het BBV schrijft voor dat het doel van verschillende posten (bestemmingsreserves) onder het eigen vermogen worden toegelicht. Deze toelichting was niet opgenomen in de jaarrekening.	-	Pagina 8
Eigen vermogen; het resultaat over het jaar 2016 was niet opgenomen in de toelichting.	-	Pagina 8
SISA de volgende correctie: <ul style="list-style-type: none"> ▶ Regeling E3: Bij indicator E3/01 dient: lenM/BSK-2016/67330 zijnde de beschikking te worden ingevuld. ▶ Regeling E11; Indicator 11/14 dient het bedrag van 48.878.361 ingevuld te worden. ▶ Regeling E27: <ul style="list-style-type: none"> ▶ Indicator E27/02 dient in lijn met de BRU Bestedingen meegenomen worden als negatieve besteding. We zien dit niet als een terugbetaling, maar als een correctie op de bestedingen. Hierdoor dient € 220.000 in mindering te worden gebracht op indicator E27/03. ▶ Indicator E27/03 de afrekeningen/ afwikkelingen uit oude jaren bij de BRU dienen bij indicator E27/04 te worden verantwoord;. 		
Toelichting in de programmaverantwoording van de intern doorbelaste kosten/opbrengsten aan andere programma's.		Pagina 8

Bijlage - Controleverschillen

Het hieronder opgenomen overzicht met ongecorrigeerde controleverschillen is verstrekt aan het college en is als bijlage bij de Bevestiging bij de jaarrekening gevoegd. Wij hebben de ongecorrigeerde verschillen met het college besproken. Wij zijn van mening dat verschillen zoveel mogelijk door het college moeten worden gecorrigeerd, echter gezien de aard van de fouten kunnen deze niet meer worden gecorrigeerd. De geconstateerde fouten ad € 6,9 miljoen en onzekerheden ter hoogte van € 3,7 miljoen zijn voor wat betreft de fouten lager dan de door u vastgestelde controletolerantie van respectievelijk € 7,3 miljoen en € 21,9 miljoen.

De kwalitatieve factoren die hierbij in overweging zijn genomen, zijn:

- ▶ het effect op het resultaat voor en na bestemming;
- ▶ het effect op de balansposten, inclusief het eigen vermogen;
- ▶ het effect op significante toelichtingen, individuele items, subtotaal of totaal in de jaarrekening.

Wij lichten de ongecorrigeerde verschillen nader toe.

Ongecorrigeerde verschillen		
Post/omschrijving van de toelichting	Bedrag in €/verwijzing naar regelgeving	Referentie in dit verslag
Rechtmatigheidsfouten		
Onrechtmatige inkoop- en aanbestedingstrajecten inhuur personeel	4.300.000	Pagina 15
Onrechtmatige inkoop- en aanbestedingstrajecten zijnde niet inhuur personeel	2.600.000	Pagina 15
Doorwerkfouten aanbestedingen 2015	30.000	Pagina 15

Bijlage - Controleverschillen

Ongecorrigeerde verschillen		
Post/omschrijving van de toelichting	Bedrag in €/ verwijzing naar regelgeving	Referentie in dit verslag
Onzekerheden getrouwheid		
Waardering voorraden	3.200.000	Pagina 10
Onzekerheden rechtmatigheid		
Aanbestedingen	517.000	Pagina 15

Bijlage - SiSa-bijlage

Het is volgens de Nota verwachtingen accountantscontrole 2016 voorgeschreven dat wij de geconstateerde fouten en onzekerheden per regeling rapporteren door middel van onderstaande verplichte tabel. Deze tabel dient door uw provincie samen met een aantal andere verplicht voorgeschreven verantwoordingsstukken voor 15 juli 2017 elektronisch bij het CBS te worden aangeleverd.

Nummer specifieke uitkering conform SiSa-bijlage 2016	Specifieke uitkering	Fout of onzekerheid	Financiële omvang in euro's	Toelichting fout/onzekerheid
I&M E3	Subsidieregeling sanering verkeerslawaaai	Geen	-	N.v.t.
I&M E11	Nationaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit (NSL)	Geen	-	N.v.t.
I&M E27	Brede doeluitkering verkeer en vervoer	Geen	-	N.v.t.
I&M E28	Regionale mobiliteitsfondsen	Geen	-	N.v.t.